

УПРАВЛІННЯ ПІДГОТОВКОЮ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ТРАНСФОРМАЦІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Лазарєв М. І.,

д.пед.н., проф., проректор з наукової роботи;

Луначек В. Е.,

д.пед.н., проф., завідувач кафедри креативної педагогіки і інтелектуальної власності;

Рубан Н. П.,

к.пед.н., доц., доцент кафедри креативної педагогіки і інтелектуальної власності;

Тіманюк В. М.,

к.фарм.н., доц., доцент кафедри креативної педагогіки і інтелектуальної власності;

Фесенко Н. С.,

к.держ.упр., доц., доцент кафедри креативної педагогіки і інтелектуальної власності;

Черненко Ю. Ю.,

к.е.н., асистент кафедри креативної педагогіки і інтелектуальної власності,

Українська інженерно-педагогічна академія,

м. Харків

Розглянуто генезис процесу управління підготовкою фахівців у сфері інтелектуальної власності у вищих навчальних закладах України як необхідна умова подальшого розвитку економіки. Наголос зроблено на економічному значенні процесів, пов'язаних із комерціалізацією інтелектуальної власності, що безпосередньо впливає на зростання ВВП країни в межах економіки побудованої на знаннях.

Ключові слова: інтелектуальна власність, компетентності, магістерські програми, підготовка фахівців.

Lazarev M. I.,

Doctor in Pedagogy, Professor, Vice-Rector for Research,

Lunyachek V. E.,

Doctor in Pedagogy, Professor, Head of Creative Pedagogy and Intellectual Property Department,

Ruban N. P.,

PhD in Pedagogy, Associate Professor,

Associate Professor of Creative Pedagogy and Intellectual Property Department,

Timaniuk V. M.,

PhD in Pharmaceutical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Creative Pedagogy and Intellectual Property Department, ;

Fesenko N. S.,

PhD in Public Administration, Associate Professor, Associate Professor of Creative Pedagogy and Intellectual Property Department;

Chernenko Yu. Yu.,

PhD in Economics, Assistant of Creative Pedagogy and Intellectual Property Department,

Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy, Kharkiv

MANAGEMENT OF TRAINING SPECIALISTS IN INTELLECTUAL PROPERTY: PRESENT STAGE TRANSFORMATIONS

The paper considers genesis of the management process of training specialists in the field of intellectual property at the higher educational institutions of Ukraine as a prerequisite for further economic development. Emphasis is placed on the economic significance of the process associated with the intellectual property commercialization, which directly affects the GDP growth within the knowledge-based economy.

Key words: intellectual property, competences, Master programmes, training of specialists.

Постановка проблеми. Вхідження України у світовий освітній простір стимулювало низку трансформаційних перетворень у системі вищої освіти. Одним із них стало затвердження нового переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти у 2015 р. [3]. Разом із тим аналіз таблиці відповідності Переліку напрямів [2] і підготовка документів для ліцензування відповідно до Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти [4] спеціальностей, що раніше відносилися до групи “Специфічні категорії”, зокрема спеціальності “Інтелектуальна власність”, висвітлили низку проблем, які потребують обговорення науковою спільнотою і унормування на загальнодержавному рівні.

Актуальність проблематики, що розглядається, підсилюється тим, що інтелектуальна власність як загальнолюдський доробок і продукт розумової праці наших сучасників у всіх сферах життя перетворюється на найважливішу складову наукоємної моделі розвитку економічного сектора. Сьогодні доведено, що основними причинами, які гальмують розвиток ринку інтелектуальної власності, є не тільки відсутність фінансування інноваційної діяльності, але й нестача кваліфікованих фахівців-патентознавців, менеджерів, здатних виявляти й просувати інноваційні розробки на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Виходячи з цього, нижче пропонуються матеріали, що сприятимуть прийняттю виважених управлінських рішень у царині професійної підготовки фахівців у сфері інтелектуальної власності.

Аналіз досліджень та публікацій. Важливість підготовки фахівців у сфері інтелектуальної власності для подальшого розвитку економіки України обґрунтовується у низці наукових джерел. Це пов'язано з тим, що в Україні проблемним аспектом виступає сьогодні не стільки створення інноваційного продукту, скільки його якісна промоція та захист прав автора на цей об'єкт інтелектуальної власності. Проблеми підготовки фахівців у сфері інтелектуальної власності відображено в роботах О. Бутнік-Сіверського, Ю. Бошицького, Н. Глущенко, М. Лазарева, М. Погорілої, Н. Рубан, В. Тіманюк, В. Троцької, П. Цибульова та ін. У своїх працях вони розкривають бар'єри на шляху впровадження інновацій в Україні, визначаючи серед них головним – нестачу у вчених та практичних працівників відповідних знань, досвіду і підготовки. Вони доводять, що нагальною потребою часу є формування інтегральної компетентності як у певних спеціалістів, так і у значного прошарку населення України, як умови подальшого економічного розвитку та поліпшення якості життя. Запровадження компетентнісного підходу у вищій професійній освіті висвітлено в наукових працях Н. Брюханової, О. Коваленко, В. Лунячека, В. Олійника та ін. Разом із тим до цього часу, незважаючи на велику кількість методологічно і теоретично обґрунтованих пропозицій у сфері підготовки сучасних фахівців з управління інтелектуальною власністю, в Україні не розроблений єдиний освітній стандарт, який би дозволив підготовку відповідних фахівців, існують певні змістовні і ідеологічні розбіжності в поглядах на вирішення цієї проблеми.

Формулювання цілей статті. Метою статті є висвітлення проблемних питань щодо специфіки окремих напрямів підготовки фахівців у сфері інтелектуальної власності в магістратурі ВНЗ, що ускладнює процес ліцензування спеціальності “Інтелектуальна власність” на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Підготовка фахівців у сфері інтелектуальної власності є специфічним напрямом професійної підготовки. З одного боку цей процес регулюється нормативними актами МОНУ з іншого вітчизняним і міжнародним законодавством у сфері інтелектуальної власності. Підготовка

фахівців галузі інтелектуальної власності в Україні здійснювалася з 1998 р. за спеціальністю 7.000002 “Інтелектуальна власність” з кваліфікацією “Менеджер інтелектуальної власності” (постанова КМУ “Перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти” від 24.05.1997 р. № 507 [2]). На підготовку фахівців у цій сфері вплинув також Указ Президента України “Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні” від 27.04.2001 р. № 285/2001 та рішення колегії МОНУ “Про започаткування роботи щодо запровадження у навчальних закладах курсу з основ інтелектуальної власності та підготовки за державним замовленням фахівців з інтелектуальної власності” від 20.06.2002 р. № 6/3-16.

З 2006 р. в Україні почали проводити підготовку магістрів за спеціальністю специфічних категорій 8.000002 (8.18010011) “Інтелектуальна власність”. Для цього МОНУ було розроблено Галузеві стандарти вищої освіти України підготовки магістра за спеціальністю 8.000002 (8.18010011) “Інтелектуальна власність” [1] з кваліфікації 1238 “Керівник установи структурного підрозділу з інтелектуальної власності” (наказ МОН України № 416 від 29.05.2006 р.) і кваліфікації 2419.2 “Професіонал з інтелектуальної власності” (наказ МОН України № 954 від 29.10.2007 р.).

Постановою КМУ “Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра” від 27.08.2010 р. № 787 спеціальність “Інтелектуальна власність” була віднесена до галузі знань 1801 “Специфічні категорії”.

З 2015 р. наказом МОН “Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти...” від 06.11.2015 р. № 1151 [2] впроваджено новий перелік галузей знань і спеціальностей, де виключено специфічні категорії. Згідно таблиці відповідності спеціальність “Інтелектуальна власність” віднесено до галузі знань 07 “Управління та адміністрування” за спеціальністю 076 “Підприємництво, торгівля та біржова діяльність” або до галузі знань 08 “Право” за спеціальністю 081 “Право”.

Наказом МОН від 12.04.2016 р. № 419 внесено зміни до наказу МОНУ від 06.11.2015 р. № 1151, де спеціальність “Інтелектуальна власність” також віднесено до галузі знань 07 “Управління та адміністрування” за спеціальністю 073 “Менеджмент” (доповнено).

Таким чином, на даний час спеціальність “Інтелектуальна власність” за новим переліком галузей знань і спеціальностей відсутня, а може бути відображена інших галузях знань (див. табл. 1).

Таблиця 1

Таблиця відповідності 2016 р. Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, що стосується підготовки фахівців з інтелектуальної власності

Галузь знань	Спеціальність
07 Управління та адміністрування	073 Менеджмент доповнено
	076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність
08 Право	081 Право

У процесі підготовки фахівців у сфері інтелектуальної власності, навчальний процес у ВНЗ орієнтується на формуванні у студентів спроможності щодо розробки і управління інтелектуальною власністю в системі

наука – виробництво – ринок; своєчасне виявлення об’єктів інтелектуальної власності на кожній із стадій інноваційної діяльності й прийнятті відповідних рішень щодо вибору форми, виду, способу, методу охорони інтелектуальної власності, своєчасності встановлення можливих ризиків в процесі формування об’єкта інтелектуальної власності та здійсненні їх мінімізації. Важливим є також набуття компетентностей щодо роботи з колективами творчих особистостей, розробці бізнес-планів з урахуванням формування об’єктів інтелектуальної власності, оцінки їх ефективності і просування на ринку. Результатом навчання за цією спеціалізацією є підготовка висококваліфікованих менеджерів у сфері інтелектуальної власності з інноваційними, креативними поглядами та нестандартним способом мислення.

Зважаючи на те, що науковий ступінь за цим напрямом відсутній, методологічні і теоретичні основи цього процесу розробляли представники різних спеціальностей. Зокрема у розробці стандартів розроблених робочою групою Міністерства освіти і науки України у 2006, 2007 рр. і внесених Закритим акціонерним товариством “Інститут інтелектуальної власності і права” були задіяні фахівці з інтелектуальної власності, які є представниками різних сфер науки: технічної, педагогічної, юридичної, державного управління, медичної та інших (див. табл. 1) [1].

Таблиця 1
Розробники стандартів вищої освіти України підготовки магістра за спеціальністю “Інтелектуальна власність” 2006, 2007 рр.

Спеціальність “Інтелектуальна власність”	Розробники
Кваліфікація “Керівник установи структурного підрозділу з інтелектуальної власності”	– к.пед.н., доц., зав.каф. Університету економіки і права “КРОК” <i>Бурлакова І. А.</i> – заступник Голови Державного департаменту інтелектуальної власності МОН України <i>Жаров В. О.</i> – начальник управління Державного департаменту МОН України <i>Кожарська І. Ю.</i> – д.мед.н., проф. зав.каф. науково-дослідним сектором професійної і рятувальної післядипломної освіти <i>Науменко І. М.</i> – к.юр.н., доц. Національної академії державного управління при президентові України <i>Плахотнюк Н. Г.</i> – к.т.н., доц. завідувач сектора Інституту інноваційних технологій та змісту освіти МОН України <i>Присенко М. О.</i> – к.т.н., декан Закритого акціонерного товариства “Інститут інтелектуальної власності і права” <i>Сердюк Г. Н.</i> – к.держ.упр., доц. Національної академії державного управління при президентові України <i>Таланова Ж. В.</i> – д.т.н., доц., проректор Закритого акціонерного товариства “Інститут інтелектуальної власності і права” <i>Цибульов П. М.</i>
Кваліфікація “Професіонал з інтелектуальної власності”	– заступник Голови Державного департаменту інтелектуальної власності МОН України <i>Жаров В. О.</i> – начальник управління Державного департаменту МОН України <i>Кожарська І. Ю.</i> – д.мед.н., проф. зав.каф. науково-дослідним сектором професійної і рятувальної післядипломної освіти <i>Науменко І. М.</i> – к.т.н., декан Закритого акціонерного товариства “Інститут інтелектуальної власності і права” <i>Сердюк Г. Н.</i> – д.т.н., доц., проректор Закритого акціонерного товариства “Інститут інтелектуальної власності і права” <i>Цибульов П. М.</i>

Це було обумовлено в тому числі тим, що всі дисципліни за кваліфікацією “Професіонал з інтелектуальної власності” умовно були поділені на три блоки: розуміння ідеї розробки та патентування її (**технічний**), оцінка прав інтелектуальної власності (**економічний**) та захист прав інтелектуальної власності (**правовий**).

У табл. 2 наведено перелік рекомендованих стандартами 2006, 2007 рр. дисциплін навчального плану за спеціальністю “Інтелектуальна власність” [1].

Таблиця 2

Перелік рекомендованих дисциплін за спеціальністю “Інтелектуальна власність”, згідно стандартів 2006, 2007 рр.

<i>Кваліфікація “Керівник установи структурного підрозділу з інтелектуальної власності”</i>	<i>Кваліфікація “Професіонал з інтелектуальної власності”</i>
Введення до управління системою (підсистемою) інтелектуальної власності	Введення до інтелектуальної власності
Управління інформаційною діяльністю	Право інтелектуальної власності
Прогнозування розвитку	Основи системного аналізу
Управління процесами створення інноваційних продуктів та інноваційної продукції	Основи евристики
Управління процесами набуття прав інтелектуальної власності	Набуття прав інтелектуальної власності
Управління діяльністю щодо оцінки вартості прав інтелектуальної власності	Економіка інтелектуальної власності
Управління комерціалізацією об’єктів права інтелектуальної власності	
Управління діяльністю щодо розпорядження правами інтелектуальної власності	Розпорядження правами інтелектуальної власності та їх захист
Управління з ахистом прав інтелектуальної власності	
Управління маркетингом інтелектуальної власності	Маркетинг інтелектуальної власності
Управління системою інтелектуальної власності організації	Управління інтелектуальною власністю
Управління інноваційними проектами	Інтелектуальна власність в сфері інноваційної діяльності
Менеджмент організації	
Соціальна та екологічна безпека діяльності	Соціальна та екологічна безпека діяльності

У період до 2016 р. майже всі ВНЗ України, що здійснювали підготовку фахівців в межах спеціальності “Інтелектуальна власність” присвоювали кваліфікацію “Професіонал з інтелектуальної власності”. Ліквідація такого напрямку, як специфічні категорії, внесли певну хаотичність у підготовці спеціалістів у сфері інтелектуальної власності у зв’язку з тим, що ця спеціальність є комплексною і міждисциплінарною.

В останні роки розширилася сфера використання авторських і суміжних прав, особлива увага приділяється колективному управлінню авторськими правами і дотриманню прав в мережі Інтернет. З переходом на ринкове господарювання стало необхідно не тільки отримувати патенти на свої розробки, а й вводити їх в господарський обіг, дотримуючись права на об’єкти інтелектуальної власності. Сьогодні роботодавці висувають високі вимоги до молодих спеціалістів. Однією з таких вимог є наявність компетентності в сфері інтелектуальної власності. Ми розглядаємо інтегральну компетентність професіо-

нала з інтелектуальної власності як спроможність щодо оформлення охоронних документів для надійної правової охорони і захисту об'єктів патентного і авторського права, участь в їх просуванні на зовнішній і внутрішній ринок з урахуванням прав власників тощо.

Виходячи з цього інтегральна компетентність менеджера з інтелектуальної власності, це здатність здійснювати організаційно-управлінську, інформаційно-аналітичну та підприємницьку діяльність, пов'язану з ефективним управлінням об'єктами інтелектуальної власності на всіх стадіях інноваційного процесу та його комерціалізацією.

Інтегральна компетентність юриста в галузі інтелектуальної власності – це здатність вирішувати актуальні питання правового регулювання інтелектуальної власності при здійсненні охорони, захисту, передачі і придбання прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Висвітлені вище аспекти підтверджуються європейським і світовим досвідом. За результатами досліджень Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ), найбільш розвинені світові країни у стратегію економічного підйому закладають наявність новітніх технологій та наукових винаходів. Продукти розумової, технічної та творчої діяльності громадян цих держав становлять ціннісну та прибуткову парадигму подальшого суспільного розвитку. Узагальнюючи статистичні дані, що надані у звіті ВЕФ про глобальну конкурентоспроможність (The Global Competitiveness Report 2016-2017), можна дійти висновку, що США, Швейцарія, Сінгапур та більшість країн-членів Європейського Союзу належать до інноваційної групи і займають провідні позиції у рейтингу конкурентоспроможності [5].

В процесі дослідження проблематики, що висвітлена в цій роботі, було з'ясовано, що у світовому навчальному просторі виокремлюються декілька напрямів магістерських програм (post-graduate master's degree), в яких закладено ґрунтовне вивчення питань управління інтелектуальною власністю.

Так, Іллінойський технологічний інститут став першим серед ВНЗ США, в якому була розроблена та запроваджена навчальна програма “магістр в сфері управління інтелектуальною власністю та ринками” (Intellectual Property Management and Markets). Його випускники набувають умінь та навички з п'яти ключових дисциплін: ведення бізнесу, інформатика, проектування, інженерія та право [6].

Інститут інтелектуальної власності Королеви Марії Лондонського університету надає можливість отримати диплом магістра наук в області управління інтелектуальною власністю випускникам інженерних спеціальностей, які хочуть будувати свою подальшу кар'єру в якості патентних повірених, а також іншим особам, хто вже має вищу освіту та хоче навчатися на цій післядипломній програмі. Магістри досліджують основи інтелектуальної власності, патентне право, захист товарних знаків, складові процесу управління та ін. [7].

Поглиблена магістерська програма у сфері права інтелектуальної власності та менеджменту знань розроблена викладачами Маастрихтського Університету (The Advanced Master's in Intellectual Property Law and Knowledge Management). Університет пропонує унікальний навчальний комплекс дисциплін на межі права, управління та технологій у галузі інтелектуальної власності. Прийом претендентів на навчання селективний, групи магістрів малочисельні, що забезпечує високий рівень компетентності випускників [8].

Всесвітньо визнаним освітнім і дослідницьким закладом, що готує професіоналів у галузі промислової власності, є Центр міжнародних досліджень інтелектуальної власності Університету Страсбурга (CEIP). Його магістерські

програми надають можливість отримати спеціальні знання у сфері європейського патентного захисту або управління інтелектуальною власністю [9]. Магістра наук у галузі інтелектуальної власності, інновацій та креативної економіки готує Університет Глазго [10]. Студенти набувають знання щодо авторського права, захисту товарних знаків та баз даних, а також вчать економічному аналізу, маркетинговій стратегії, основам ринкового регулювання та управління правами інтелектуальної власності.

Підготовку фахівців у сфері інтелектуальної власності в Україні веде обмежена кількість ВНЗ, зокрема Національний технічний університет "ХПІ", Державний вищий навчальний заклад "Приазовський державний технічний університет", Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля та ін. готують фахівців за спеціальністю "Підприємництво, торгівля та біржова діяльність" у межах спеціалізацій "Економіка і управління інтелектуальною власністю", "Інтелектуальна власність у технологічному підприємстві", "Інтелектуальна власність". Такі ВНЗ, як Сумський державний університет (Навчально-науковий інститут права), Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького та ін., готують фахівців за спеціальністю "Право" спеціалізацією "Інтелектуальна власність". Українська інженерно-педагогічна академія та Національна металургійна академія України на даний час вибрала спеціальність "Менеджмент" за спеціалізаціями "Управління інтелектуальною власністю", "Інтелектуальна власність".

Усе це свідчить про диверсифікацію підготовки фахівців у сфері інтелектуальної власності, що потребує відповідного навчально-методичного та управлінського забезпечення, перш за все створення відповідних стандартів.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити такі **висновки**:

1. Досвід США та держав Європейського Союзу доводить необхідність підготовки фахівців у сфері інтелектуальної власності за декілька специфічними напрямками (право, економіка, управління).
2. Нагальною потребою часу є розробка на рівні відповідного структурного підрозділу МОНУ методичних рекомендацій щодо підготовки ліцензійних справ для ВНЗ, що готують фахівців з інтелектуальної власності за різними спеціальностями і спеціалізаціями.
3. Необхідно створити систему електронного погодження ліцензійних справ у Департаменті ліцензування і акредитації МОН України для оптимізації цього процесу.
4. ВНЗ потрібно формувати зміст навчальних дисциплін з урахуванням надання знань з основ захисту інтелектуальної власності.
5. Потребує розгляду процедура ліцензування окремих спеціальностей, що раніше відносилися до галузі знань "специфічні категорії", з точки зору оптимізації управління цим процесом.

До перспективних напрямів досліджень даної проблематики ми відносимо створення факторно-критеріальних моделей оцінки професійної компетентності фахівця у сфері інтелектуальної власності за окремими напрямками (право, управління та адміністрування).

Список використаних джерел

1. Галузевий стандарт вищої освіти України. Освітньо-професійна програма підготовки магістра за спеціальністю специфічних категорій 8.000002 "Інтелектуальна власність". ГСВОУ-_____(06)07.
2. Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. № 266: наказ МОН від 06.11.2015 р. № 1151. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1460-15>.

3. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. № 266. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=248149695>.
4. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 р. № 1187. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF>.
5. The Global Competitiveness Report 2016-2017 published by the World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2016-2017-1>.
6. Сайт Іллінойського технологічного інституту. URL: <http://www.mastersportal.eu/search/#q=ci-82|di-49|lv-master,preparation|!dg-prebachelor,language&order=relevance>.
7. Сайт Інституту Королеви Марії. URL: <http://www.qmul.ac.uk/postgraduate/taught/coursefinder/courses/121443.html>.
8. Сайт Маастрихтського Університету. URL: <https://www.maastrichtuniversity.nl/education/post-initial-master/advanced-master-intellectual-property-law-and-knowledge-management/why-this-programme>.
9. Сайт CEIPI. URL: <https://www.ceipi.edu>.
10. Сайт Університету Глазго. URL: <https://www.postgraduatesearch.com/university-oglasgow/56321456/postgraduate-course.htm>.

Надійшла до редколегії 31.03.2017 р.